GLOBALNIE · ANALIZA

BRACTWO MUZUŁMAŃSKIE – SUNNICKA REWOLUCJA KONSERWATYWNA (CZ. I)

Paweł Bielawski · 31 października 2023

„Allah jest naszym ideałem, Prorok jest naszym przywódcą, Koran jest naszą konstytucją" – oto credo Bractwa Muzułmańskiego.

Stowarzyszenie Braci Muzułmanów (Dżama'at al-Ichwan al-muslimin) lub po prostu Bracia Muzułmanie (Al-Ichwan al-muslimin) to, bez najmniejszej wątpliwości, jeden z najistotniejszych i najbardziej wpływowych ruchów w ramach współczesnego islamu. Ugrupowanie to powstało w roku 1928 w egipskim mieście Al-Ismailijja, z inicjatywy jednego człowieka – Hassana al-Banny, nauczyciela szkoły średniej, sprawnego organizatora i utalentowanego oratora.

Podobnie jak wielu myślicieli muzułmańskich, głosił on hasła powrotu do źródeł islamu, tj. Koranu i Sunny. Błędem byłoby jednak uważać go po prostu za kolejnego muzułmanina upominającego się o „powrót do źródeł". Z jednej strony bowiem rzeczywiście podkreślał konieczność nawrotu do „czystości" islamu, tj. trzymania się świętej księgi i słów Proroka Muhammada, natomiast z drugiej swe poszukiwania teologiczne i filozoficzne podporządkowywał bezpośrednim działaniom w sferze społeczno-politycznej. Równie ważne było dotarcie do mas ludowych tak, aby móc im skutecznie przekazać, w jaki sposób żyć i postępować zgodnie z regułami islamu. Ugrupowanie przyjęło dewizę: „Allah jest naszym ideałem, Prorok jest naszym przywódcą, Koran jest naszą konstytucją"[1]. To właśnie ten ruch stanowi jedno z głównych ideologicznych źródeł współczesnego fundamentalizmu islamskiego (sunnickiego).

Kontekst powstania ruchu

W roku 1840 wojska angielskie wkroczyły do Egiptu, dynamicznie modernizowanego przez Muhammada Aliego[2]. Konsekwencją okupacji był, rzecz jasna, przemożny wpływ zachodnich idei i obyczajów. Zderzenie z kulturą europejską było zaczątkiem znacznego fermentu intelektualnego, nazwanego *An-Nahdą* (odrodzeniem). Wspomniana *An-Nahda* rozwijała się zasadniczo w dwóch kierunkach. Pierwszym był ruch świecki, który stał na stanowisku, że to europejska kultura stanowi optymalny model rozwoju i wzór do naśladowania. Drugi kierunek określić można mianem muzułmańskiej reformacji, która wskazywała na pierwotny islam jako właściwy, pierwszy punkt odniesienia.

> Najważniejszymi postaciami dziewiętnastowiecznej „reformacji" w Egipcie byli: Dżamal ad-Din al-Afghani, Muhammad Abduh (uczeń tego pierwszego) i Raszid Rida. Wszyscy oni zgodni byli w tym, że świat muzułmański znajduje się w stanie głębokiego kryzysu i pod zbyt dużym wpływem Zachodu. Przyczyna tego stanu rzeczy leżeć miała w odejściu od autentycznego islamu i jego

> skostnieniu. Jedynym rozwiązaniem sytuacji miała być ponowna interpretacja nauk Koranu i Sunny, jak również dostosowanie ich do wyzwań nowej epoki.

Pierwszy z reformatorów, Al-Afghani, podkreślał negatywną rolę świata zachodniego, pod którego wpływem świat muzułmański został zwesternizowany, a co za tym idzie – osłabiony. Postulował stworzenie państwa opartego na zasadach Koranu, traktowanego jako doskonałe źródło wiedzy, zasad i wartości. Konieczne było, jego zdaniem, powstanie ludowe w celu wypędzenia Europejczyków ze świata muzułmańskiego.

Drugi – Muhammad Abduh – był sceptyczny wobec insurekcji i opowiadał się za stopniowymi zmianami, gdyż nie sądził, by samo wypędzenie Europejczyków było wystarczające. Pierwszym krokiem była według niego reforma oświaty, gdyż społeczeństwo do poważnych zmian trzeba było odpowiednio przygotować.

Trzeciego z nich, Raszida Ridę, określić by można jako umiarkowanego tradycjonalistę. W porównaniu z Abduhem, który w Koranie widział racjonalną podstawę dla modernizacji, dla Ridy święta księga stanowiła jedyny możliwy fundament świata muzułmańskiego – podkreślał on jego odrębność wobec chrześcijaństwa i kultury europejskiej. Dla niego bowiem islam stanowił uosobienie doskonałości.

> To właśnie Ridę określić można jako pioniera salafizmu (*salafijja*), czyli powrotu do islamu „czystego", powrotu do „islamu przodków". Zdanowski określa go jako reprezentanta „trzeciej drogi", gdyż odrzucał on zarówno islam mainstreamowy, jak i modernizację w stylu zachodnim. Jedynie islam „oczyszczony" ze szkodliwych naleciałości, połączony ze zdobyczami nowoczesnej oświaty i techniki, mógł być gwarantem odrodzenia świata islamu.

I tą właśnie drogą zdecydował się pójść jeden z najważniejszych liderów świata muzułmańskiego XX w., a mianowicie...

CZYTAJ TAKŻE: Gangi przejmują władzę we Francji? O zamieszkach i utraconych terytoriach republiki

Hassan al-Banna

Al-Banna urodził się w 1906 r. w małym miasteczku – Al-Mahmudijja, k. Aleksandrii, w rodzinie lokalnego imama. Jego ojciec, Ahmad Abd ar-Rahman al-Banna, wychował swego syna w duchu pobożności i patriotyzmu. W roku 1923 przeprowadził się do Kairu, by rozpocząć studia w Dar al-Ulum – pierwszej egipskiej uczelni wyższej poza Al-Azhar[3], która przygotowywała kadry nauczycielskie.

Zetknięcie z życiem intelektualnym i obyczajowym wyraźnie zmodernizowanego i zwesternizowanego Kairu było dla Al-Banny, wychowanego na konserwatywnej prowincji, szokiem. Prowadzone wtedy ożywione debaty kwestionujące, dotąd niekwestionowane, miejsce religii w państwie i społeczeństwie godzić miały w uświęcony od wieków porządek rzeczy i świadczyć o degeneracji społeczności muzułmańskiej. Będąc pod wyraźnym wpływem Raszida Ridy, Al-Banna był przekonany o doskonałości i uniwersalności

islamu. Kiedy patrzył na upadek zasad wiary, w jego umyśle zrodziło się przekonanie o konieczności ratowania, a zarazem odrodzenia islamu i jego obrony przed szkodliwymi wpływami obcych prądów. Stwierdził on, że zorganizować należy grupę ludzi gotowych do największych poświęceń na rzecz ratowania wiary muzułmańskiej. Priorytetowym celem Al-Banny stało się całkowite oddanie świętej sprawie poprzez nauczanie młodzieży, mobilizowanie dorosłych, jak również indywidualne samodoskonalenie.

W roku 1927, po ukończeniu Dar al-Ulumu, Al-Banna rozpoczął pracę jako nauczyciel w Al-Isma'ilijji. Rok później w marcu, w towarzystwie sześciu przyjaciół, równie przejętych kryzysową sytuacją społeczności muzułmańskiej w Egipcie, utworzone zostało Stowarzyszenie Braci Muzułmanów.

> Ruch miał składać się z trzech filarów. Pierwszym był panislamizm – nadrzędność wspólnoty wszystkich muzułmanów. Drugim była muzułmańska droga rozwoju, traktująca islam nie tylko jako religię, lecz także jako system norm pozwalający na rozwiązanie wszystkich kwestii świeckich. Trzecim była muzułmańska demokracja[4].

Jednym z głównych powodów pilnej konieczności reformy było rozczarowanie poziomem ówczesnego „islamu mainstreamowego", który Al-Banna oceniał jako anachroniczny, skostniały, rytualistyczny i zupełnie nieprzystający do obecnych problemów i wyzwań. Stagnacja miała objawiać się m.in. tym, że nauczanie religii polegało głównie na powtarzaniu starych tekstów przy zupełnym braku odnoszenia ich do najnowszych osiągnięć nauki i techniki. Innymi słowy, trzymano się litery, a nie ducha. Tego typu, nieoptymalne, traktowanie religii nie mogło w żaden sposób uchronić świata islamskiego przed zalewem obcych idei i wartości.

Jedną z głównych przyczyn słabości islamu według Al-Banny było rozbicie jego jedności. W związku z tym reformator oceniał negatywnie partie polityczne, jak również sufizm (chociaż sam był niegdyś członkiem bractwa mistycznego). Jego zdaniem sufizm wprowadza niepotrzebne podziały do społeczności muzułmańskiej i zbędne innowacje (np. talizmany, przesądy, kult świętych). W odpowiedzi na to Bractwo Muzułmańskie nie miało mieć charakteru mistycznego. Jego misja miała bowiem być skierowana „na zewnątrz" celem reformy całej społeczności muzułmańskiej.

Partie polityczne zaś były zdaniem Al-Banny wymysłem obcym – zachodnim, i jako takie nie były naturalne ani pożądane w świecie islamu. Powstały w zupełnie innym kręgu cywilizacyjnym, w ramach zupełnie odmiennego systemu politycznego, a wszelkie próby wprowadzenia ich do świata muzułmańskiego sprowadzały się do bycia narzędziem obcych mocarstw, służącym do kulturowego zdominowania. Innymi słowy, samo istnienie i działania partii politycznych rozbijać miały jedność muzułmanów.

Al-Banna był również przeciwny nacjonalizmowi, rozumianemu jako świecki kult tworzący nowego idola – „nację". Jedyny zaś „nacjonalizm", jaki ów muzułmański reformator akceptował, to lojalność wobec „narodu muzułmańskiego", czyli wspólnoty religijnej (*ummy*), która nie znała podziału na rasę, partie czy nawet język. Członkiem tego „narodu" był każdy, kto wierzył w Boga. Członek owego „narodu", czyli po prostu muzułmanin, miał być lojalny jedynie wobec „muzułmańskiej ojczyzny" (*al-watan al-islami)*, definiowanej jako: „każda piędź ziemi, na której wypowiada on słowa: Nie masz bóstwa oprócz Boga Jedynego, a Mahomet jest Wysłannikiem Bożym"[5].

W obliczu kryzysu, w jakim znajdowała się społeczność muzułmańska, możliwe były według egipskiego reformatora zasadniczo dwie drogi. Pójść można albo drogą Zachodu, albo drogą islamu. Co dał Egiptowi Zachód? Dualizm etyczny (w prawie i nauczaniu), rozbicie szkolnictwa na świeckie i religijne, co spowodowało laicyzację, ateizm i – ogólnie rzecz biorąc – chaos. Zachodnie prawodawstwo miało wprowadzać deprawację społeczności muzułmańskiej, gdyż było ono tworem niedoskonałego człowieka, w przeciwieństwie do doskonałego prawa boskiego (szariatu).

> Dla Al-Banny „droga islamu" była jedyną możliwą. Jego zdaniem islam był systemem doskonałym – zarówno religią, zbiorem norm, porządkiem państwowym i prawnym, jak i optymalnym źródłem do organizacji społeczeństwa. Tylko islam mógł stanowić podstawę bezklasowego, bezkonfliktowego społeczeństwa, na wzór „złotego wieku islamu", tj. czasu czterech prawowiernych kalifów (632–661).

Co warto podkreślić, budowa społeczeństwa prawdziwie muzułmańskiego nie znaczyła dla Al-Banny obalenia ówczesnego systemu politycznego w Egipcie. Oznaczała natomiast reformy, które ustanowiłyby porządek prawdziwie islamski, m.in.: Koran jako podstawa konstytucji czy rada starszych (teologowie, znawcy prawa muzułmańskiego, głowy rodów i plemion) jako organ władzy przedstawicielskiej[6].

OGLĄDAJ TAKŻE: Pojednanie Turcji i Egiptu. Wielki sojusz państw sunnickich? Dr Michał Lipa

Zakończenie

W ciągu pierwszych kilku lat Bracia Muzułmanie skupiali się na działalności w Al-Isma'ilijji. Al-Banna miał jednak większe ambicje. Miał on bowiem zamiar znacznie rozszerzyć pole swej agitacji i działalności. Doszedł do wniosku, że centrum działalności musi zostać przeniesione do Kairu. W egipskiej stolicy dowodzenie przejął brat Al-Banny, a działalność Braci skupiła się początkowo na publicznych mowach i redagowaniu artykułów[7].

Stowarzyszenie Braci Muzułmanów rozwijało się dynamicznie. W roku 1929 składało się z czterech gałęzi, natomiast w roku 1949 – z dwóch tysięcy. Liczba członków zwiększyła się z siedmiu (1928) do ok. pięciuset tysięcy pod koniec lat 40. Bracia Muzułmanie, działający początkowo w samym Egipcie, rozszerzyli swe wpływy na ok. 80 krajów do końca XX w.[8] Wiele znaczących radykalnych ugrupowań muzułmańskich czerpie ze spuścizny Bractwa, jak np. Hamas.

Czym w istocie jest Bractwo Muzułmańskie? Ruchem reformatorskim czy powrotem do źródeł islamu? W pewnym sensie jednym i drugim. Dobrym określeniem byłby termin „rewolucja konserwatywna". Z jednej strony celem było uchronienie islamu przed obcymi wpływami i szkodliwymi nowinkami, z drugiej konieczne było świeże spojrzenie, które umożliwiłoby islamowi odnalezienie się w epoce nowoczesności. Wszystko w ostatecznym rozrachunku sprowadzało się do fundamentalnej kwestii, a mianowicie: jak zachować tożsamość muzułmańską w obliczu głębokiego oddziaływania na nią cywilizacji zachodniej?

---

[1] J. Bielawski, *Islam – religia państwa i prawa*, Warszawa 1973, s. 338.

[2] Muhammad Ali (1769–1848) – wicekról Egiptu w latach 1805–1848 i 1848–1849, pochodzenia albańskiego. Określany często jako twórca potęgi nowożytnego Egiptu.

[3] Jedna z najsłynniejszych uczelni wyższych w świecie islamskim. Określany mianem „najbardziej renomowanej instytucji oświaty islamu sunnickiego". Znajduje się w Kairze.

[4] J. Zdanowski, *Bracia Muzułmanie i inni*, Szczecin 1986, s. 49.

[5] Tamże, s. 52.

[6] Tamże, s. 55.

[7] M. Khalil, The Muslim Brotherhood [PDF], https://www.academia.edu/11450398/The_Muslim_Brotherhood [data dostępu: 25.10.2023] .

[8] R. Don Deal, *Muslim Brotherhood* [PDF], https://www.academia.edu/40475079/Muslim_Brotherhood [data dostępu: 25.10.2023].

Oryginał: https://nlad-kopia1113.instawp.site/bractwo-muzulmanskie-sunnicka-rewolucja-konserwatywna-cz-i/

DOBRA ANALIZA WYMAGA CZASU

Rzetelny tekst to dni pracy: źródła, dane, redakcja. Każda wpłata pozwala nam przygotować kolejny. Nawet niewielka kwota ma znaczenie.

WSPIERAM ANALIZY

wspieram.nlad.pl

Zeskanuj, aby wesprzeć